

den egyben – Ambrus deákat követi útján. Ő ugyan inkább csak sodródik és forgolódik, de akadnak körülötte igazi drámai hősök. Például Hadzsi Ibrahim pécsi kádi, a rangos áltörök, aki valójában gazdag pozsonyi zsidó Mandelli Avram néven. Harsányi Attila erőteljes drámai színész módjára belesejteti a figurába a múltat s jövődőt. Lánya, Lea – Czvikker Lilla adja szép komolysággal – apját, anyját és hitét is elhagyná Ambrusért, ám rosszul választott párt. Ambrus deák már el is ment a jól számító, praktikus-erotikus Báthory Susánnával, akinek lenge érzékiségét tökéletesen kifejezi Mészöly Anna már avval a nőies gesztussal is, ahogy rövid szórmebundáját a válláról folyton lecsúsztatja a könyökhajlatáig. A darab végén Susánna visszaviszi a kiégettnék látszó, szótlán Ambrust és közös kisgyerekeiket a deák első és legigazibb szerelméhez, Evelinhez, akit Rudolf

Szonja szorosnál is szorosabbra font copfjai eleve jellemeznek. Visszavértünk oda, ahonnan elindultunk. Csak a föld fordult közben egyet.

Dübörgő tapssal fogadta a miskolciak vendégjátékát a Városmajori Szemle közönsége. Tudta volna biztatni a szerzőt, aki a Nyitány „A kétfejű fenevad”-hoz című szonettjében így fordult jövőbeli nézőihez: „Reméljük, mai játékunk kitár / egy részt a múltból, amely a jelennel / összekoccan, mint két tele pohár. / Így volt s elmúlt, de éles figyelemmel / ha nézed: ez jelenünk foglalatlja, / nem boldogabb a fia, mint az atyja.”

A kétfejű fenevad. A Miskolci Nemzeti Színház előadása. Író: **Weöres Sándor**. Dramaturg: **Sándor Júlia**. Főbb szereplők: **Simon Zoltán, Harsányi Attila, Czvikker Lilla, Mészöly Anna, Gáspár Tibor, Fandl Ferc, Rózsa Krisztián**. Díszlet: **Kovács Dániel Ambrus**. Jelmez: **Szűcs Edit**. Zeneszerző: **Cser Ádám**. Rendező: **Szőcs Artur**.

Vadas József

A mi (pusztuló) Sagrada Familiánk

A rendszerváltás tájkán az Iparművészeti Múzeumban dolgoztam néhány évig. Az ország (egészen pontosan a költségvetés) kritikus pénzügyi helyzetében nagy projektekről (újabb kiállításokról és fejlesztésekről) akkortájt inkább csak álmodni lehetett. Kizökkent velünk az idő: spórolásból olykor már kora délután be kellett zárunk, mintha háborús világba csöppentünk volna. És mégis. Alig akadt nap, hogy az opeionos

(az ég felé színes üvegkompozícióval feltárulkozó) előcsarnokban ne botlottam volna a csodás enteriőr láttán hitetlenkedve báméskodó látogatókba. Őszintén szólva elsősorban külföldiekbe, akiket – mint kiderült – nem a gyűjtemény vonzott ide. A Lechner Ödön és Pártos Gyula tervezte szecessziós épület nemzetközi híre nyomán vagy orientálsan ízes látványától megittasulva jöttek a látogatók, hogy közelebbről is szem-

ügyre vehessék a lanternás kupola és a színes tető jóvoltából már kívülről impozáns benyomást keltő monstrumot, amely mindazonáltal mégiscsak főként belül szolgál egyedülállóan különleges élménnyel.

Hacsak nem történik valami csoda, ettől a lehetőségtől egyelőre – és még jó darabig – meg vagyunk fosztva. Egyik ékességét, csúcspdíszét már 2011 nyarán le kellett bontani statikai okokból, a potyogó díszek miatt állványzat került körbe a falak alá, az épület műszaki állapotának vészes megromlása következtében a múzeum 2017-ben végül bezárni kényszerült. Gyűjteményeit (több százezer tárgyra kell gondolnunk) becsomagolva egy külső (kőbányai) raktárban helyezték el. A homlokzat elé védőhálót húztak, a területet építési palánkokkal vették körül. De mindez merőben csalóka látszat. Hiába van 2012 óta nyertes pályamű, sőt jó néhány éve kiviteli tervdokumentáció, amelyet a lechneri dizájnhoz igazítottak. A 2020/1234. sz. kormányhatározat képletesen pecsétet ütött az intézmény szakmai koncepciójára is, a felújításnak azonban egyelőre híre-hamva. A munkálatok megkezdésével reálisan valamikor a harmincas évtized elején számolhatunk. Ezt sokan abszurdumnak gondolják, ezért rendeztek szeptember 20-án, *az építészet világnapján* az intézmény korábbi és mai munkatársai segélykiáltásnak nevezett figyelemfelkeltő akciót. Az egyik szervező szavai szerint: „Mi nem a bérünkért dolgozunk, hanem annak ellenére. És ezt az emberek vállalják, nagyon méltatlan körülmények között. (...) Semmi mást nem szeretnénk, mint eleget tenni ennek a küldetésnek, de nem tehetjük.” Az épület szomszéd-

ságában, az Üllői út és a Ferenc körút sarkán felállított sátorban vagy kétszáz érdeklődő (köztük két volt főigazgató) jelenlétében képekkel kísért rövid referátumok hangzottak el a ház történetéről, az itt folyó munkáról, az építésziroda képviselőjében Vikár András szóló elképzelésükről. Seidl Krisztián, az építész leszármazottja is megjelent, elmondta, hogy hamarosan bemutatásra kerül a széapja életét és munkásságát bemutató dokumentumfilm.

Elvégre nem egyszerűen egy ismert épület kiemelkedően jelentős tervezőjéről van szó. Amióta Fülep Lajos 1918-ban publikálni kezdte a magyar művészetet európai nézőpontból értékelő nevezetes tanulmány-sorozatát a *Nyugatban*, a szakmai közvélekedésben Lechner a modern magyar építészet origója. Egy egész (az úgynevezett népi vagy magyaros) irányzat megszemélyesítőjeként a szakma kulcsfigurája. Mint mondani szokás, iskolateremtő egyéniség, akinek életművéhez fiatalabb pályatársak egész sora nyúlt vissza ihlető forrásként. Nem csak Kós Károlyra, majd követőinek (Lajta Béla, Kozma Lajos) nemzedékére gondolok, legalább annyira vagy még inkább a Makovecz Imre, illetve a Csete György vezette körökre a közelmúltból. Ez is szerepet játszik abban, hogy nem holmi bronzba öntött vagy márványba faragott alakként tekintünk rá. Munkássága napjainkban is eleven kutatási téma, minthogy életművének magyarság-európaiság problematikája révén változatlanul aktuális kérdésköröket érint. Sisa József művészettörténész, a korszak jeles kutatója történetesen éppen e témában, az Iparművészeti Múzeum eszmei előzményeiről, az építésze

közvetlenül ható előképekről publikált nemrégiben korábban nem vagy alig ismert forrásokot felhasználó tanulmányt az *Ars Hungarica*-ban, a művészettörténeti kutatóintézet orgánumban.

Noha a tudományos közéletet már az ezernyolcszázados évek végén élénken foglalkoztatta a finn–magyar nyelvrokonság kérdése, Lechner Ödön képzeletét más élmények motiválták. Egy vidéki rajztanár és amatőr néprajzkutató, Huszka József nagy visszhangot keltő publikációinak (A magyar díszítő styl, 1885, Tervezzünk igazán magyar műipart! 1890) ígézetében fogant terveivel lett nyertese 1891-ben az Iparművészeti Múzeum és az Iparművészeti Iskola közös székházára meghirdetett pályázatnak, amelyen Hauszmann Alajos (utóbbi a budai vár) és Schickedanz Albert (majdan a Szépművészeti Múzeum építész) is részt vett. Korabeli írásainak tanúsága szerint abban a meggyőződésben alkotta meg Keletre magyar jelisével benyújtott pályamunkáját, hogy az építészet technológiáját forradalmasító új anyagok (mindezekelőtt a vas és a használatához kapcsolódó eljárások) nem pusztán lehetőséget adnak arra, hogy szakítsunk a korszak uralkodó stílusával; ennél nagyobb és más is a feladat. A radikális műszaki fejlődéssel járó átalakulás valósággal kiköveteli, hogy a klasszikus egyetemes (európai) korstílusok és azok kombinációi (az eklektikus historizmus) ellenében önálló (magyar) formanyelvet teremtsünk. Ehhez pedig látványos alapanyagot szolgáltat motívumival a hazai folklór, amit akkoriban döntően keleti eredetűnek tekintettek. Ma már persze világosan látjuk,

hogy az ázsiai népek indiai-perzsa díszítőművészete és a magyar (nép) művészet közötti rokonság a feltűnő hasonlóság ellenére sem nyilvánvaló, mindazonáltal ez a nem kis részben Huszkatól származó feltételezés a közép-ázsiai kultúrák tanulmányozására vezette az építész.

Sosem járt Keleten, részben korabeli szakkönyvekből tájékozódott, illetve az 1889-es párizsi világkiállításon és közvetlenül utána, Londonban szerzett róluk személyes tapasztalatokat. Jobbára brit építészek korszerű átiratában. Vélhetően megfordult a világ első iparművészeti gyűjteményében, a South Kensington (ma Victoria & Albert) Múzeumban is, amely az 1851-es Great Exhibitiont követően, számos ott kiállított tárgy megszerzésével alapozta meg máig egyedülállóan kivételes rangját. Sisa József fentebb említett tanulmányából tudjuk azt is, hogy a kupola fölötti lanternás csúcspdísz valószínűleg kairói mamlúk minaretek ihlették, a nyitott előcsarnok nyolcszögletű alaprajza az expó indiai pavilonját idézi, a mandorlák a gótizáló ablakokon mogul eredetű motívumok, a kerámia domináns szerepe szintén Lechner keleti vonzalmának a súlyáról tanúskodik, s hadd ne soroljam az Iparművészeti Múzeum valamennyi orientális jellegzetességét; nem szeretnék idegen tollakkal ékeskedni. Habár húsz évvel későbbi önéletrajzában a tervező már (ön) kritikával nyilatkozik munkájának éppen e meghatározó jellegzetességéről: „Ma, ha néha az Iparművészeti kapuját nézem, igazán haragszom rá. Egy kissé nagyon is »indus« nekem.” Ennek ellenére világosan kell látnunk vállalkozása úttörő voltát és abból fakadó jelentőségét. Az egye-

temes építészeti-iparművészetet megújító kortársi *revival* szellemében, a koloniális angol építészet inspirációjában fogant alkotása ugyanis kulcsfontosságú kísérlet mind alkotója pályáján, mind az építészet menetében azzal, hogy tervezője „túllépett az európai hagyományon és valami új felé nyitott utat”.

A Monarchia tagállamaként a múlt századfordulón (már és még) Európához tartoztunk; ekként lett élenjáró a mi Iparművészeti Múzeumunk a gyűjteményével is: London és Bécs után a harmadik. Kivételes jelentőségének tudatában és a lechneri elképzelések szellemében készített terveivel diadalmaskodott 2012-ben a Lukács–Vikár tervezőpáros azon a nyílt pályázaton, amelyen több mint harminc építésziroda vett részt. Elsősorban természetesen a műszakilag leromlott állapotú épület hiteles műemléki rekonstrukciójára tettek javaslatot, mivel a Budapest 1944/45-ös ostromakor és 1956 őszén is súlyos károkat szenvedett ház helyreállítása mindkét esetben inkább csak a legszükségesebb bajok orvoslására korlátozódott, ráadásul nem feltétlenül a legautentikusabb módon. Például az eredeti mázas kerámia tetőcserepek merev és súlyos pirogránitra cserélése miatt a fedélszék idővel megroppant, s deformációja azzal a nem kevésbé súlyos következménnyel járt, hogy a rendszeres ázások következtében az épület kerámiaburkolata szintén erodálásnak indult. Az is magától értetődő volt, hogy amit Lechner elkezdett, azt most az utókor tiszteletadásaképp befejezzük. Az építész eredeti szándékának megfelelően a Hőgyes Endre utcai front pénz fogytán félbehagyott oldalát ezért kiegészíteni

javasolták. Mindazonáltal leginkább arra törekedtek, hogy a mai publikum számára is vonzóvá formálják a százharminc évvel ezelőtti nagyon más világnak a mostanitól igen csak különböző szempontjai szerint megformált enteriőrjeit. Ennek érdekében terveikben a designosztály elhelyezésére új és modern szárnyat javasoltak, ahol a múzeumtól független nyilvános étterem is működhetne. Az udvar alatt pedig korábban nem létező helyiségeket alakítottak ki; itt lehetnének majd az időszakos tárlatok. A fentiek nyomán és a meglévők újriformálásával az eddig csupán kétezer négyzetméteres kiállítási tér közel négyszeresére bővülne, ezáltal ott és a látványraktárak vitrinjeiben mintegy tízezer tárgy bemutatására nyílik lehetőség. Ha egyszer megvalósul a tervük, az alagsorban konferenciaterem lesz, a főbejárat közelében kap majd helyet a könyvtár, ami jelenleg még a bennfenteseknek is csak korlátozottan elérhető, a jegypénztár mellett pedig kávézó, bisztró, designüzlet várna a látogatókat. Magam pedig végre diákokat is tudnék vinni/küldeni a múzeumba, hogy a restaurálandó belső lechneri csodájának közegében az iparművészet megannyi klasszikus remekét ne csak szövegből vagy a dolog természetéből adódóan eleve tökéletlen (egynézetű és az arányait sem érzékeltető) reprodukcióból ismerjék meg a hallgatók, s persze nem is csak az én diákjaim.

Ennyi talán elég is az izgalmas és látványos projektből; csak sajnálhatjuk, hogy látványterveket nem tudunk közölni róla. A kérdés ugyanis nem az, hogy jó lesz-e az nekünk, sokkal inkább az, hogy miért halasztódik az eredetileg 26

milliárdosra becsült beruházás, ami ennek folytán állítólag elképesztően megdrágult: ma már 168 milliárdos költséggel kalkulálnak. Amikor 2023-ban az építésnek ismét lett minisztériuma, Lázár Jánossal az élen, a tárcavezető új törvényt kezdeményezett és hozzá programot is hirdetett. Mint arról annak idején (*Mozgó Világ*, 2023/3) mi is hírt adtunk róla, egy fertődi konferencián úgy fogalmazott: „Azt szeretném, ha minőségben mást és másképp építkeznénk Magyarországon (...) Mi Kósban, Lechnerben, Makoveczben hiszünk.” Ha így van, végképp nem érthető, hogy miközben negyven-ötven milliárdokat áldozunk egy-egy eklektikus épületszörny replikájára, hogyan hagyhatta a magát nemzetinek

nevező kormányzat ebek harmincadjára ezt az épületet, amely Lechner Ödön egyik fő műve (a Postatakarékpénztár és a Földtani Intézet mellett). Mintha a spanyolok, akárcsak mondani, a katalánok hagynák lerohadni Barcelonában Lechner kor- és eszmetársa, Gaudí *Sagrada Família*ját – hogy a *Válaszonline*, személy szerint Zsuppán András jogos felháborodásában kellően ingerült metaforáját kölcsönözsem, mert ennél plasztikusabban aligha fejezhető ki elherdálni látszó örökségünk fölötti bánatunk.

Az építészet világnapján az Iparművészeti Múzeum rekonstrukciójának mielőbbi megkezdése érdekében rendezett szakmai performansz apropóján

Vásárhelyi Mária

Mikor a túl sok is túl kevés

Bár sok szempontból Magyarországra szabták, nálunk mégsem váltott ki különösebb érdeklődést a politikai közéletben az Európai Unió új média-szabályozási törvénye, amelynek célja a tömegtájékoztatás szabadságának és sokszínűségének mint a modern demokrácia alappilléreinek védelme.

Pedig az unió elsősorban éppen a nálunk tapasztalható, a médiapluralizmust és a véleménynyilvánítás szabadságát két lábbal taposó hatalmi törekvések miatt döntött úgy, hogy szükség van az európai médiahelyzet újragondolására és a közszolgálati média, a médiapiac működésének

a korábbinál sokkal körültekintőbb szabályozására. Mert bár nemcsak Magyarországon tapasztalhatók aggasztó tendenciák a média- és véleményszabadság területén, hanem például Lengyelországban, Szlovákiában vagy éppen Olaszországban is számos kísérlet történt és történik napjainkban is a szabad és független média működésének korlátozására, nálunk már több mint egy évtizede lényegében felszámolták a sajtószabadság működésének intézményes garanciáit, a független közszolgálati médiát, a szabad és független tájékoztatás és tájékozódás lehetőségét.